

ZNANSTVENI SKUP SVEČENICI, POLITIKA I HRVATSKI SABOR

Datum: 14. prosinca 2023., u 09:30 sati

Mjesto: Knjižnica Hijacint Bošković
Dominikanskoga samostana
Kraljice svete Krunice
Trg Augustina Kažotića 1, Zagreb

hrzz
Hrvatska zaklada
za znanost

ZNANSTVENI SKUP SVEĆENICI, POLITIKA I HRVATSKI SABOR

IZLAGANJA

Daniel Patafta

Nadbiskup Juraj Haulik u otporu mađarskom liberalizmu i služenju hrvatskim nacionalnim interesima

Slavko Slišković

Biskup Josip Juraj Strossmayer i Hrvatski sabor

Ana Biočić

Svećenici u politici: izbori za Sabor 1871.

Zoran Grijak

O okolnostima oponiranja Milana Makanca nacrtu Zakonodavnog odbora Hrvatskog sabora i njegovu predsjedatelju Franji Račkome o uvrštavanju Bogoslovnog fakulteta u sklop Sveučilišta u Zagrebu u listopadu 1873. godine

Arijana Kolak Bošnjak

Uloga svećenstva u djelovanju Neodvisne narodne stranke

Margareta Matijević

Politički profil svećenika Antuna Bauera (1885. – 1911.)

Mislav Gabelica

Svećenici na izbornim listama frankovačkih pravaša

Marko Trogrlić

Don Frane Bulić – političar

Zlatko Matijević

Tajna diplomacija katoličkih svećenika u Prvome svjetskom ratu – Riječka spomenica (1915.)

Stjepan Matković

Svećenici u sastavu saborskih zastupstva: iskustva na radu projekta Mapiranje parlamentarnih izbora

HRZZ
Hrvatska zaklada
za znanost

Organizatori: Hrvatski institut za povijest, Zagreb / projekt Hrvatske
zaklade za znanost IP-5124-MAPPAR i
Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb

SAŽECI IZLAGANJA

Danijel Patafta
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
d.patafta@yahoo.com

Nadbiskup Juraj Haulik u otporu mađarskom liberalizmu i služenju hrvatskim nacionalnim interesima

Juraj Haulik preuzeo je 1837. vodstvo Zagrebačke biskupije svjestan da je stranac, ali odlučan predati se svojoj službi, pa je u nastupnom pastirskom govoru rekao svećenicima i vjernicima: "Vas molim i zaklinjem da me smatrate svojim i onim koji domovinu vašu smatra svojom domovinom." Već 1839. pa do 1847. na ugarskim i hrvatskim Saborima tražio je da Zagrebačka biskupija postane nadbiskupijom, a da sve biskupije u banskoj Hrvatskoj budu u jedinstvenoj crkvenoj pokrajini, metropoliji. U zauzetosti za hrvatske crkvene i političke interese nije sustao ni kad je na više mjesta pozvan napustiti Hrvatsku, jer je Narodna skupština u Zagrebu, ponesena radikalnim liberalnim idejama revolucionarne 1848. godine, 25. ožujka u "Zahtievanjima naroda" među ostalim tražila da najviše crkvene časti obnašaju samo „domoroci“. U samom Saboru optuživan je za "jezuitizam" jer je raspustio sjemenište zbog nediscipline studenata i tražio od Pavla Štoosa da opozove tiskani spis u kojem je opravdavao napuštanje celibata. Već 1849. osnovao je *Zagrebački katolički list*, sa zadaćom da se suprotstavi liberalnomu svećenstvu i bude sredstvo katoličke obnove.

Haulik je još za boravka u Beču upoznao politička kretanja u Hrvatskoj. Došavši u Zagreb, ubrzo je postao namjesnikom banske časti (1838. – 1842.); istu dužnost obavljao i prije nego što je za bana imenovan Josip Jelačić (1845. – 1848.). U političkim borbama između ilirske/narodne i mađaronske stranke priklonio se prvoj i 1842. povjerljivom okružnicom potaknuo svećenstvo da utječe na niže plemstvo u njezinu korist. U raspravama na ugarskim i hrvatskim saborskim zasjedanjima od 1839. do 1847. tražio je obnovu Hrvatskoga kraljevskog vijeća kao samostalne vlade, uvođenje narodnoga jezika u javnim poslovima, gimnazijama i Akademiji, koju je želio podići na razinu sveučilišta. Godine 1848. u Beču je podržao izbor Josipa Jelačića za bana, a zatim je materijalno pomogao njegovu vojsku, kad je krenula na ustanike u Mađarskoj i na suzbijanje revolucije u Beču. U isto su ga vrijeme liberalni političari, još uvijek usmjereni prema Pešti, proglasili izdajicom i tražili da mu se oduzme imovina. Nakon 1849. pomirio se s neoapsolutizmom i politički se približio Beču, uvjeren da je za Hrvatsku najbolje nagoditi se neposredno s kraljem, nadajući se ujedno sjedinjenju s Dalmacijom i Vojnom Krajinom te da će Carevinsko vijeće biti mjesto u kojem će se okupiti predstavnici svih slavenskih naroda u Monarhiji.

Slavko Slišković
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
slavko.sliskovic@zg.t-com.hr

Utjecaj teologije na Strossmayerovo političko djelovanje

Josip Juraj Strossmayer (1815. – 1905.) bio je po obrazovanju filozof i teolog, a po vokaciji svećenik i biskup Katoličke crkve. U ovome izlaganju ćemo, analizirajući njegove izabrane govore, istražiti koliko su teološko znanje i svećenički poziv utjecali na njegove političke poglede i konkretno djelovanje. Već po biskupskoj službi bio je akter političkih zbivanja, dok je politiku, u njezinom izvornom značenju, smatrao svojom dužnošću.

Vjera u Boga kao stvoritelja svijeta, pa otuda i cjelokupnog društvenog poretka, bila je polazište Strossmayerova mišljenja i rada. Uvjeren u Božanski izvor političkog ustroja zemaljske vlasti, naglašavao je potrebu pravde, morala i drugih evanđeoskih vrijednosti u vršenju društvenih službi do mjere da bi odstupanje od istih dovelo u pitanje legitimitet i samoga vladara, a s druge strane teško opteretilo savjesti podanika. Usto je bio siguran u providonosnu ulogu Božjega predodređenja koje je ne samo pojedincima, nego i čitavim narodima namijenilo jasne uloge u oblikovanju svjetskoga poretka, a koje oni mogu u skladu s vlastitom voljom prihvatiti ili iznevjeriti. U tom kontekstu gleda budućnost slavenskih naroda, ali i čitavog europskog kontinenta.

Rođenje i život na susretištu katoličkog i pravoslavnog svijeta te općenito kršćanstva i islama, vrlo rano su odredili njegov interes prema problematici kršćanskog jedinstva, ali i odnosa prema muslimanskoj religiji, pri čemu je uvijek osim vjerske promišljao i političku komponentu ovih odnosa. Vjersko jedinstvo kršćanskih naroda, osobito slavenskih, smatrao je preduvjetom njihove političke emancipacije i zajedništva, dok je u snažnu oporbu stavljao biblijske vrijednosti s kuranskim propisima.

U svojim se govorima nerijetko doticao aktualnih teoloških tema kao što su jozefinizam, liberalizam te odnos vjere i znanosti pri čemu ni jednu od njih nije promatrao isključivo kao unutarcrkvenu nego u širem društvenom kontekstu.

Ana Biočić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
anabiocic.1@gmail.com

Svećenici na izborima za Hrvatski sabor 1871. godine

Nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe nezadovoljstvo dijela hrvatske javnosti postaje sve izraženije. Upravo je takvo ozračje pomoglo pripadnicima narodnjačkoga bloka da pobijede na izborima za Sabor 1871. godine. S obzirom na to da se u Trojednoj kraljevini tijekom druge polovice 19. stoljeća država nije emancipirala od Crkve, posljedično ostaju navezane jedna na drugu te svećenici čine važan dio političkoga života. Tako ih nalazimo i kao kandidate i izabrane zastupnike za Sabor 1871. godine. U izlaganju će se iznijeti podatci o djelatnosti svećenika na tim izborima i njihovu izbornom uspjehu, uspoređujući ga s djelatnost klera u sklopu parlamentarno-političkih kretanja prethodnoga izbora.

Dr. sc. Zoran Grijak

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
grijakzoran@gmail.com

O okolnostima oponiranja Milana Makanca nacrtu Zakonodavnog odbora Hrvatskog sabora i njegovu predsjedatelju Franji Račkome o uvrštavanju Bogoslovnog fakulteta u sklop Sveučilišta u Zagrebu u listopadu 1873. godine

Dana 19. kolovoza 1874. ban Ivan Mažuranić predao je u saborsku proceduru *Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah*, koji je nakon završene specijalne saborske rasprave 14. listopada 1874. dobio i potvrdu vladara. Tim je zakonom Crkvi oduzet nadzor nad osnovnim školama, a ostavljena joj je kompetencija samo na području vjeronauka. Same okolnosti donošenja spomenutoga zakona i njegova uloga u procesu modernizacijskih reformi bana Mažuranića u hrvatskoj povijesnoj i pravnoj znanosti već su vrlo iscrpno elaborirane, pa nužnost izlagačkoga referiranja na njega napose proizlazi iz činjenice da je spomenutomu zakonu godini prije prethodio jedan također sa sekularizacijskim procesima u naobrazbi

povezan zakonodavni prijedlog. Tim se prijedlogom, nasuprot nacrtu Zakonodavnog odbora Sabora o Sveučilištu iz 1873., nastojalo izuzimanjem Bogoslovnoga fakulteta iz okvira Zagrebačkoga sveučilišta radikalno ukloniti utjecaj Crkve i njezina nauka u njegovu planiranom ustroju. Inicijativa nije naišla na odgovarajuću pozornost u hrvatskoj historiografiji premda je historiografski iznimno relevantna, jer predstavlja anticipaciju nastojanja za sekularizacijom hrvatskoga školstva u samim počecima obnašanja banske dužnosti Ivana Mažuranića (1873. – 1880.), što se 1874. uspješno realiziralo na razini pučkih škola. Oporbu osnovi Zakonodavnog odbora Sabora i njegovu predsjedatelju i izvjestitelju Franji Račkomu na saborskoj sjednici 13. listopada 1873. pružio je utjecajni predstavnik opozicijskoga dijela Narodne stranke, karlovački zastupnik, pravnik i tajnik Trgovačko-obrtničke komore u Sisku Milan Mikanec. Rački, koji je i sam pripadao tomu dijelu Narodne stranke, u odgovoru Mikancu ustvrdio je da njegov prijedlog o izuzimanju Bogoslovnoga fakulteta iz saborskoga nacrtu o Sveučilištu samo zato što se na nekim europskim sveučilištima ukidaju bogoslovni fakulteti nije prihvatljiv, jer mu nedostaje općenitost, kao glavni kriterij mjerodavnosti. Mikančevu pak tvrdnju da bogoslovlje nije znanost, nego "znanje", jer je predmet njegova istraživanja pozitivan i nepromjenjiv, ocijenio je frazom u čije se osporavanje ne namjerava upuštati. U povodu spomenute saborske rasprave u *Zagrebačkom katoličkom listu* objavljen je 23. listopada 1873. opsežan članak anonimnog autora pod naslovom "Naše sveučilište", u kojem se na epistemološkom tragu argumentirala tvrdnja da je teologija znanost. Također je iznijeto upozorenje da se primjer Kraljevine Italije o tom pitanju ne smije držati mjerodavnim zbog njezina izrazito neprijateljskog odnosa prema Svetoj Stolicu nakon ukidanja Papinske Države 1870. U prilog znanstvenosti teologije konstatirala se i notorna činjenica da ona ima najdužu povijesnu tradiciju od svih znanstvenih disciplina na europskim sveučilištima. Dana 5. siječnja 1874. Franjo Josip I. potvrdio je nacrt Zakonodavnog odbora, uz vladinu osnovu o Sveučilištu, nakon što se, unošenjem preinaka u nju, utvrdilo da među tim dvjema osnovama više ne postoje opreke. Time su Mikančeve težnje poražene, a ograničavanje utjecaja Crkve na školstvo tijekom "Mažuranićeve ere" reduciralo se na pučke škole, ne naišavši na prihvaćanje na akademskoj razini.

Dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
Hrvatski institut za povijest
arijanakbosnjak@gmail.com

Uloga svećenstva u djelovanju Neodvisne narodne stranke

Na temelju korespondencije Šime Mazzure, jedne od vodećih ličnosti Neodvisne narodne stranke i vlasnika njezina glasila *Obzora*, analizirat će se angažman pojedinih svećenika u osnivanju i organizaciji stranke, predizbornim i izbornim aktivnostima te njihov utjecaj na oblikovanje stranačke politike. Korespondencija sadržava pisma nekolicine pripadnika kako višega tako i nižega klera.

Dr. sc. Mislav Gabelica
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Mislav.Gabelica@pilar.hr

Svećenici na izbornim listama frankovačkih pravaša

Izlaganje polazi od svjetonazorske evolucije Čiste stranke prava (frankovaca), u počecima liberalne stranke, koja je 1910. godine prilikom fuzije sa skupinom okupljenom oko lista *Hrvatstvo* prihvatila katolička načela u kulturnim, gospodarskim i socijalnim pitanjima. U

historiografiji se ta fuzija, a time i prihvaćanje navedenih načela uglavnom tumači ili kao posljedica frankovačkoga savezništva s velikoaustrijskim krugom ili kao slamka spasa za frankovce, koji su se u to vrijeme, kompromitirani iznevjerenim obećanjima odlučujućih čimbenika u Monarhiji, našli i u financijskim poteškoćama. Evolucija frankovačke stranke pokušat će se nadalje objasniti i njezinim omasovljenjem početkom 20. stoljeća, kad joj je pristupio i velik broj katoličkoga svećenstva, dotad pristaša suparničke Hrvatske stranke prava, koja je u to vrijeme, prihvativši zakonitost Hrvatsko-ugarske nagodbe i nacionalno načelo hrvatsko-srpskoga narodnog jedinstva, odbacila temeljna pravaška načela.

Dr. sc. Margareta Matijević
Hrvatski institut za povijest
mmatijevic@isp.hr

Politički profil svećenika Antuna Bauera (1885. – 1911.)

U radu se analiziraju politička stajališta, promišljanja i mijene svećenika Antuna Bauera, od 1885. do 1911., kad je postao koadjutorom zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Posilovića. Pretresaju se Bauerovi saborski istupi i govori u zajedničkom parlamentu, pitanja poput odnosa prema liberalizmu, mađarskoj politici ili ujedinjenju hrvatskih zemalja u okviru Monarhije. Arhivsko gradivo potvrđuje kako je svojim istupima povremeno izazivao interes šire javnosti, ali i organa vlasti. Analiziraju se i njegove zapažene zasluge za pokretanje i razvoj zadružnoga pokreta te uloga u radu Hrvatsko-srpske koalicije. Pokušava se odgovoriti zašto je i kako postao zagrebačkim nadbiskupom.

Prof. dr. sc. Marko Trogrlić
Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Splitu
mtrogrlic@ffst.hr

Don Frane Bulić – političar

Frane Bulić (Vranjic kraj Splita, 4. X. 1846. – Zagreb, 29. VII. 1934.) bio je hrvatski arheolog, epigrafičar, povjesničar i konzervator starina. Teologiju je studirao u Zadru, klasičnu filologiju i klasičnu arheologiju u Beču (1869. – 1873.). Djelovao je kao svećenik od 1869. Epigrafiku usavršavao u Beču (1877. – 1878). Po povratku u domovinu postao je kotarskim školskim nadzornikom u Zadru i konzervatorom Središnjega povjereništva za historijske spomenike zadarskog i benkovačkog okružja, od 1883. bio ravnatelj klasične gimnazije i Arheološkoga muzeja u Splitu te konzervator povijesnih i umjetničkih spomenika za srednju, a 1912. – 1925. za cijelu Dalmaciju. Zbog hrvatskoga djelovanja austrijske su ga vlasti umirovile 1896.; zadržao je mjesto konzervatora i ravnatelja muzeja. Uza sve navedeno, don Frane je djelovao i kao političar: bio je zastupnik u Dalmatinskom saboru u Zadru i u Carevinskom vijeću u Beču. Svoj prinos dao je, po završetku Prvoga svjetskog rata, i radu Mirovne konferenciji u Parizu. U svemu tomu korijeni njegove javne političke aktivnosti i političkoga svjetonazora vezuju se uz njegovo prijateljstvo i kontakte s prvakom preporodnoga pokreta i Narodne stranke u Dalmaciji don Mihovilom Pavlinovićem. On je na Bulića izvršio snažan utjecaj te će se u radu uz prikaz Bulićeve političke aktivnosti posebno obraditi i taj dosad malo ili nimalo poznat segment Pavlinovićeva i Bulićeva života i djelovanja.

Dr. sc. Zlatko Matijević
Zagreb
zlatko.matijevic1@zg.t-com.hr

Tajna diplomacija katoličkih svećenika u Prvome svjetskom ratu – Riječka spomenica (1915.)

Početak Prvog svjetskog rata skupina hrvatskih i slovenskih katoličkih svećenika i svjetovnjaka, podanika Austro-Ugarske Monarhije, od kojih su mnogi bili pripadnici Hrvatskoga odnosno Slovenskoga katoličkog pokreta, sastavili su tzv. Riječku spomenicu (1915.), u kojoj su od pape Benedikta XV. tražili pomoć u zaštiti nacionalnih prava svojih naroda. Središnje osobe u pripremanju, sastavljanju i uručanju Spomenice Sv. Ocu bili su: krčki biskup Antun Mahnić, vlč. Fran Binički, vlč. Anton Korošec, o. Jozo Milošević, o. Miroslav Škrivanić i o. Bernardin Škrivanić.

Dr. sc. Stjepan Matković
Hrvatski institut za povijest
matkovic@isp.hr

Svećenici u sastavu saborskih zastupstva: iskustva na radu projekta Mapiranje parlamentarnih izbora

U izlaganju se, u kontekstu istraživanja na projektu Mapiranje parlamentarnih izbora 1848. – 1918., koje je financirala Hrvatska zaklada za znanost, iznose podatci o svećenicima biranima ili pozivanima (virilisti) u Hrvatski sabor. Utvrđuje se broj svećenika i njihova stranačka pripadnost, ukazuje na njihovu aktivnost te na ostale specifičnosti koje su proizlazile iz tadašnjih izbornih zakona i društvene tranzicije. Dosad prikupljeni podatci potvrđuju zamjetan udio svećenika i njihovu rascjepkanost po različitim strankama, što je osobito došlo do izražaja na prijelazu stoljeća.

HRZZ
Hrvatska zaklada
za znanost

Organizatori: Hrvatski institut za povijest, Zagreb / projekt Hrvatske
zaklade za znanost IP-5124-MAPPAR i
Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb